

TEKSTOLOŠKA NAPOMENA

1. ŠTO JE UŠLO U OVAJ IZBOR

U nizu *Stoljeća hrvatske književnosti* Marulićev se opus predstavlja u tri sveska. Prvi sadržava izbor iz djela na hrvatskom, u drugom će biti njegov latinski ep *Davidijada* (*Davidias*), a u trećem izbor iz djela na latinskom i talijanskom jeziku.

Djela koja se predstavljaju u prvom svesku odabrana su po dvama kriterijima: 1. da u struci postoji općenita suglasnost o tome kako im je autor Marko Marulić; 2. da pripadaju u reprezentativne stranice Marulićeva hrvatskog opusa.

Od načela da se po mogućnosti objavljuju cjeloviti tekstovi moralo se u jednom slučaju odustati: zbog opsega nije bilo moguće uvrstiti čitav Marulićev prijevod *Od naslidovan'ja Isukarstova*, pa je to djelo ovdje predstavljeno samo prvom od četiriju knjiga.

2. IZVORI HRVATSKIH TEKSTOVA ZA OVO IZDANJE

2.1. Prvotisak *Judite*:

*Libar Marka Marula Splicanina u kom se uzdarži istorija sve-
te udovice Judit u versih harvacki složena, kako ona ubi
vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk
izraelski od velike pogibili / Libar Marca Marula Splichia-
nina V chomfe ufdarfi Iftoria Sfete udouice Iudit u uerfih
haruacchi fofena/chacho ona ubi uoiuodu Olopherna
Pofridu uoifche gnegoue/i oflodobi [!] puch ifraelfchi od ue-
liche pogibili. Per Guilielmo da Fontaneto de Monteferra-
to. Vinegia, MDXXI.*

2.2. Rukopisi:

- F** – Firentinski zbornik, Biblioteca Mediceo-Laurenziana, Firenca, Ashburnham 1582; kraj XV – početak XVI. st.
- R** – Zbornik NSK-a R 6634; oko 1530.
- O** – Osorsko-hvarska pjesmarica, Arhiv HAZU-a, I a 62; oko 1530.
- D** – Arhiv Male Braće, Dubrovnik, 589 (Čulić 141); oko 1550.
- V** – Petar Lucić: *Vartal*, Arhiv HAZU-a, IV a 31; oko 1573–1595.
- P** – *Poslanice Katarini Obirtića*, NSK R 3171; XVI. st.
- Lo** – Londonski rukopis *Od naslidovan'ja*, NSK R 4903; XVI. st.
- Z** – Zadarski (kasnije zagrebački) rukopis *Od naslidovan'ja*, Gradska knjižnica, Zagreb, R-134; XVI. st. (sačuvan samo u obliku fotokopija)
- Lu** – Zbornik Ivana Lulića, Arhiv HAZU-a, I b 83; oko 1600.
- K** – Rukopis Ivana Kukuljevića, Arhiv HAZU-a, I b 126; kraj XVI – početak XVII. st.
- S** – Splitska pjesmarica Trogirskoga kaptola; kraj XVI – početak XVII. st.

Većina navedenih rukopisa bila mi je dostupna u obliku digitalnih kolor-snimaka visoke rezolucije; iznimke su: **F** (prijepis Carla Verdiana i Slika 3 u njegovoj knjizi¹); **V** i **Lu** (crno-bijele fotokopije); **Z** (digitalni crno-bijeli snimci fotokopije izgnanog rukopisa).

Rukopis Rapske pjesmarice (**Ra**, oko 1563) nije mi bio dostupan, pa sam se poslužio varijantnim lekcijama što ih je objavio Mate Hraste.²

---

¹ *O Marulićevu autorstvu firentinskoga hrvatskog zbornika iz XV stoljeća*. Čakavski sabor. Split, 1973.

² *Crstice o Marulićevoj čakavštini*, u: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića: 1450–1950*. Uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knj. 39[40!]. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb, 1950. Str. 243–277.

2.3. Tekstovi uvršteni u ovu knjigu nalaze se u sljedećim rukopisima:

Anka (satira)

V, fol. 308v–309v

Divici Mariji

V, fol. 270r

Dobri nauci

D, str. 363–364 (stihovi 255–303)

V, fol. 165r–183v

Molitva suprotiva Turkom

R, fol. 17r–20r

V, fol. 92v–96v

Od naslidovan'ja Isukarstova

Lo, fol. 1r–40r (knj. I, gl. 1–knj. III, gl. 5)

Z, 125 folija (nema završetak I, 9; I, 10; početak I, 11)

Od slavića

O, fol. 93r–101r (nema marginalne naslove; nema stihove 273–276, 365–368, 485–552)

S, fol. 65v–71v (nema stihove 561–572)

Od uskarsnutja Gospodinova

R, fol. 28r–29r

V, fol. 214v–216r

Lu, fol. 298v–300r

Od uzvišen'ja Gospina

F, fol. 12r (stihovi 99–120)

R, fol. 16v (stihovi 99–122); 15v–16r (stihovi 123–154)

O, fol. 20r–23v (stihovi 1–60, 63–154)

V, fol. 280r–283v (stihovi 1–32, 37–62, 87–154); 256v (stihovi 99–120)

Lu, fol. 300r–303r (stihovi 1–98, 123–154)

Od začetja Isusova

R, fol. 34r–36r

O, fol. 8v–11r

Ra, fol. 58r–61v

V, fol. 138r–141r

Lu, fol. 296r–298v

Poklad i Korizma

K, fol. 1r–4r (nema početka)

Poslanice Katarini Obirtića

P, 10 folija (nema početka prve poslanice; nedostaje dio teksta u sredini druge poslanice)

Prikazan'je historije Svetoga Panuncijsa

F, fol. 14r (stihovi 181–184)

R, fol. 90v–95r

V, fol. 150r–154v

Spovid koludric od sedam smartnih grihova

K, fol. 4r–15v

Stumačen'je Kata

V, fol. 199v–214r

Suprotiva slasti od blaga

R, fol. 29v

V, fol. 270v

S, fol. 50v (stihovi 1–10), 55r

Suzana

R, fol. 1r–15r (nema stihove 523–618)

V, fol. 287r–307v

Svarh muke Isukarstove

V, fol. 29v–43v

Svit je taščina

V, fol. 103v

Tužen'je grada Jeruzolima

R, fol. 20r–22v (nema naslov između stihova 122 i 123)

V, fol. 62v–64v (nema stihove 109–128)

S, fol. 55r–57v

Utih nesriće

R, fol. 63r–71v (nema stihove 117–118)

V, fol. 311v–321v (nema stihove 369–370)

3. NAČELA PRIREĐIVANJA

Svi su tekstovi za ovo izdanje priređeni nanovo, i to na temelju uvida u sve navedene rukopise, u tri izdanja *Judite*

objavljena za Marulićeva života te u važnija novija izdanja i u stručnu literaturu.

3.1. *Judita*

Marulićevska filologija odavno je zaključila kako se za uspostavu teksta *Judite* relevantnim može smatrati samo prvo izdanje.³ Stoga se i ovo izdanje temelji na prvotisku epa iz 1521; u transkripciji uzeta su u obzir načela što ih je u svojim *Napomenama* izložio Milan Moguš u izdanju *Judite* što ga je priredio za niz *Sabrana djela Marka Marulića* (1988), ali i radovi drugih autora koji pišu o pitanjima transkripcije starih latiničnih tekstova (Lana Hudeček, Amir Kapetanović, Dragica Malić, Josip Vončina i dr.). Priređivačko polazište bio je tekst što sam ga objavio u knjizi Marko Marulić: *Duhom do zvijezda* (Mozaik knjiga, Zagreb, 2001).⁴ Ipak, ovo se izdanje razlikuje od izdanja iz 2001, a uvodi i neke emendacije. Važnije su izmjene:

	1521:	2001:	Ovo izdanje:
Posveta:	poglu	bolju	polju
I, 26	plemenitim	plemenitim	plemenim
III, 287	peti dan i petu noch	peti dan i petu noć	peti dan s petu noć
V, 230	špam	snam	spam
VI, 211	Xamate	Zamate	Ksamate
VI, 212 marg.	Zamate	Zamate	Ksamate

³ V. o tome Vjekoslav Štefanić: *O izdanjima Marulićeve "Judite"*. – Marko Marulić: *Judita*. Predgovor napisao Mihovil Kombol. Tekst *Judite* i tumač Marcela Kušara revidirao Vjekoslav Štefanić. Zora, državno izdavačko poduzeće Hrvatske. Zagreb, 1950. Str. 151–159 (154). Milan Moguš: *Napomene o ovom izdanju i o rječniku Marulićeve "Judite"*. – Marko Marulić: *Judita*. Priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš. *Sabrana djela Marka Marulića*. Knj. 1. Književni krug Split. Split, 1988. Str. 83–93 (83). Kristina Štrkalj Despot: *Problem interpunkcije u izdanjima Marulićevih hrvatskih djela*. – "Colloquia Maruliana", XVIII, str. 219–237; Split, 2009 (str. 219, bilj. 1).

⁴ Teorijska načela i praktična rješenja primijenjena u tom izdanju iznio sam u radu *Tekstološki i leksikološki prinosi Marulićevoj Juditi*, "Colloquia Maruliana", XI, str. 207–233; Split, 2002.

Povratak na izvornu lekciju *polju* u posveti predložio je Pavao Pavličić;⁵ ovdje dodajem da metafora “polje knjiga” postoji u latinskoj patrističkoj tradiciji – u obliku *Scripturarum prata* (“livade Svetoga pisma”) ili sl. – te da je neizravno zabilježena i u Marulićevu *Repertoriju*.⁶

Emendaciju u I, 26 potrebno je uvesti jer bi stih inače bio trinaesterac; pridjev *plemen* u značenju “plemenit” potvrđen je u Petra Zoranića i Jerolima Kavanjina.

Emendacija u III, 287 također je potrebna da stih ne bude trinaesterac; prijedlog “s” s akuzativom potvrđen je u *Juditi* (usp. I, 206; II, 49; III, 356; VI, 102).⁷

Povratak na izvornu lekciju u V, 230 opravdan je zbog toga što glagol *speti* može značiti i “odriješiti, skinuti”, kako se nalazi u Jurja Barakovića (*Vila Slovinka*, VII, 154); osim toga takvo je značenje posve u skladu s odnosnim mjestom u *Vulgati* (Jdt 13,8), koje glasi: *et pugionem eius qui in ea ligatus pendebat exsolvit* (“i njegov /Holofernov/ bodež, koji na njemu /stupu/ višaše, odriješi /ili: skine/”).

Transkripcija *Ksamate* u VI, 211 i emendacija *Ksamate* u VI, 212 marg. temelji se na činjenici da je riječ o sarmatskom plemenu Ksamati ili Jaksamati (lat. *Xamatae*, *Iaxamatae*), koje Marulić spominje u *Repertoriju*, u istom etnološko-starinarskom kontekstu (udadbeni običaji) kao i u *Juditi*.⁸

U ovo izdanje unio sam, u odnosu na ono iz 2001, i druge, uglavnom manje izmjene u transkripciji, koje ovdje neću iscrpno navoditi. Takve su npr.: *israelski* > *izraelski*, *humiljen-* >

---

⁵ *Žito urešeno cvijećem. – Skrivena teorija*. Biblioteka Theoria. Matica hrvatska. Zagreb, 2006. Str. 11–33 (28–33).

⁶ *Aperta sunt prata, id est libri sapientie sacre* (“Otvorene su livade, tj. knjige svete mudrosti”). Marci Maruli *Repertorium II: G–O*. E codice Romano in lucem edidit Branimir Glavičić. Sabrana djela Marka Marulića. Knj. 14. Književni krug Split. Split, 1998. Str. 142 (*Biblia, s. v. Lectio*).

⁷ Vidi Stjepan Ivšić: *O značenju prijedloga s s akuzativom u slavenskim jezicima*. – “Slavistična revija”, III, br. 3–4, str. 360–368; Ljubljana, 1950. Antun Djamić: *Neki slučajevi prijedloga s(a) s akuzativom*. – “Filologija”, knj. 4, str. 57–61; Zagreb, 1963.

⁸ *Xamate mulieres, nisi que hostem interemere, non nubunt* (“Ksamatske se žene ne udaju, osim onih koje su ubile neprijatelja”). Marulić, v. dj. nav. u bilj. 6, str. 208 (*Pomponius Mela in Geographia, s. v. Militaris uirtus*).

umiljen-, *kaštil* > *kaštil* itd.; osim toga mjestimično je promijenjena interpunkcija.

3.2. Ostali stihovi i proza

Osnovna polazišta ovdje provedenoga priređivačkog postupka jesu:

3.2.1. Nije nam poznat nijedan Marulićev hrvatski autograf. Po svemu što znamo, smijemo pretpostaviti da je prvo izdanje *Judite* najbolja aproksimacija autografa koja nam je dostupna, jer je po svoj prilici slagano iz autografa. Iz toga proizlazi da izdanje iz 1521. najbolje odražava Marulićeve grafijsko-ortografske izbore, njegov jezik i uopće njegov *usus scribendi*⁹.

Iz niza dosljednih rješenja u prvotisku *Judite* razvidno je da je Marulić posjedovao barem djelomično uspostavljen grafijsko-ortografski sustav, a također i prilično usustavljen morfološki i leksički repertoar. Ta dosljedna rješenja ovdje se navode samo u izboru; iz praktičnih razloga primjeri se daju abecednim redom; za svaki se donose statistički podaci, pri čemu “prekrižena nula” znači da varijanta nije potvrđena u *Juditi*

---

⁹ *Usus scribendi* definira se kao skup jezičnih i stilskih (u poeziji i metričkih) “navika” pojedinog autora; obično se raspoznaje u specifičnim leksičkim izborima, sinonimnim distinkcijama, uporabi metričkih figura i sl. Smatra se – uz načelo *lectio difficilior potior* – korisnim kriterijem izbora među konkurentnim lekcijama. Za vernakularne tekstove usp. Franca Brambilla Ageno: *L'edizione critica dei testi volgari*. Antenore. Padova, ²1984. Str. 117–118. Paolo Chiesa: *Elementi di critica testuale*. Pàtron Editore. Bologna, ²2012. Str. 90–92. Chiesa, *ibid.*, napominje da je načelo *lectio difficilior* ograničeno na konkretno mjesto u tekstu, dok *usus scribendi* funkcionira po načelu analogije te se temelji na usporedbi promatrane varijantne lekcije s gradom koja se nalazi izvan nje same, te podrazumijeva da priređivač dobro poznaje stil jednog autora ili jednoga njegova djela. Dodajem da se *usus scribendi* u granicama pojedinoga djela može prisposobiti s onim što Cesare Segre naziva “unutarnjom kohezijom teksta”; v. Cesare Segre: *Avviamento all'analisi del testo letterario*. Einaudi. Torino, 1985. Str. 372. Bratislav Lučin, v. dj. nav. u bilj. 4, str. 207–208, 232.

(ali jest u nekom od rukopisa): *človik* 9 : *čovik* 1¹⁰; *čtiti/čtovati* (= *štovati*) 17 : *štiti/štovati* Ø; *dilj(a)* (pri.) 5 : *dil* Ø; *ditca* 7 : *dica* Ø; *-dši* (glag. pril. proš.) 6 : *-dči* Ø; *egipski* 5 : *egiptski* Ø; *isk-* (od iz+k-) 5 : *izk-* Ø; *isp-* (od iz+p-) 6 : *izp-* Ø; *Jeruzolim/jeruzolimski* 19 : *Jeruzolim/jeruzolimski* Ø; *meni* (D jd. zam. ja) 8 : *mani* Ø; *nī* 24 (od toga 2 u prozi) : *nije* Ø; *nitkor(e)* 16 : *nikor(e)* Ø; *ockvarniti* 8 : *oskvarniti* Ø : *odckvarniti* Ø; *odp-* 7 : *otp-* Ø; *otc-/otč-* (od otac) 6 : *oc-* Ø; *počten/počteno/počten'je* 8 : *pošten/pošteno/pošten'je* Ø; *pokol* 9 : *pokla* Ø : *pokle* Ø : *pokli* Ø; *sartce* 15 : *sarce* Ø; *slišati* 23 : *slušati* Ø¹¹; z b- 11 : s b- Ø itd.

3.2.2. Za ostala Marulićeva hrvatska djela, koja su sačuvana u rukopisnim prijepisima, valja pretpostaviti načelno ista grafijsko-ortografska svojstva kao u prvom izdanju *Judite*. Iz takve pretpostavke proizlazi priređivački postupak: on nije puka transkripcija zapisa u rukopisu, nego teži restituciji Marulićeva pravopisa koliko nam je poznat iz *Judite*.¹²

Iz podataka navedenih u 3.2.1. smijemo zaključiti da je u Marulića uvijek *-dši*, *Jeruzolim*, *otc/otč-*, *sartc-* itd. Kad u rukopisu nađemo likove *-dči*, *Jeruzolim*, *oc-/oč-*, *sarc-*, treba ih restituirati u *-dši*, *Jeruzolim*, *otc-/otč-*, *sartc-* itd.

Ovom priređivačkom načelu može se prigovoriti da posvuda reproducira samo jedan – doduše opsežan – dokument Marulićeve grafijsko-ortografske i jezične prakse, a da je on mogao tijekom godina mijenjati svoje pravopisne i druge navike. To međutim ostaje pukom hipotezom, za koju zasad nema nikakvih potvrda. Činjenica je da ovdje provedena restitucija u

¹⁰ Zacijelo je i u tom jednom slučaju (graf. *chouich*, VI, 33) trebalo biti *človik* (graf. *clouich*); pojavu tumačim kao tiskarsku pogrešku; tako, s potanjim objašnjenjima, već Josip Vončina: "Prominila je lice" Marulićeva *Judita*. Marko Marulić: "Judita". Splitski književni krug. Sabrana djela Marka Marulića. Opera omnia, knjiga prva. Priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš. Split, 1988. – "Forum", XXIX, br. 9–10, str. 506–514; Zagreb, 1990 (str. 510–511). Ako to prihvatimo, odnos je: *človik* 10 : *čovik* Ø.

¹¹ Usp. npr. *Od slavića*, 249: *poslušā* (u rimi s *okuša*, *duša*), 556: *sluša*.

¹² Dakako, ta je restitucija samo približna i podložna je dodatnoj provjeri na temelju daljeg proučavanja *Judite*, a naročito pronađu li se hrvatski autografi.

znatnoj mjeri umanjuje nedosljednosti, proizvoljnosti i vlastite ortografske i druge navike koje su unosili stari prepisivači.¹³ Nekoliko primjera:

doscadci **R**, doscadci **V** (*Suzana* 331) > *došadši*
Hieruzolim **V** (*Svarh muke Isukarstove*, 25) > *Jerozolim*
Jerusalem **R**, hieruzolima **V**, Hÿerazolima **S** (*Tužen'je grada Jerozolima*, naslov) > *Jerozolima*
Oççe, occa, otçe **V** (*Svarh muke Isukarstove*, 381, 386, 387) > *otče, otca, otče*
otçe **R**, occe **V** (*Prikazan'je historije Svetoga Panuncija*, 125) > *otče*
jarça **R**, sarca **V** (*Utih nesriće*, 98) > *sartca*
jartca **R**, sarca **V** (*Prikazan'je historije Svetoga Panuncija*, 29) > *sartca*
slussan **V** (*Svarh muke Isukarstove*, 669) > *slišan*

3.2.3. *Judita* ne nudi uvijek jednoznačna rješenja. Zane-marimo li poneku slagarsku pogrešku, to znači da su u Marulićevu autografu vjerojatno postojale grafijsko-ortografske, a zasigurno i morfološke i leksičke dublete ili triplete. Nekoliko primjera dvostrukosti pa i trostrukosti u *Juditi*: -al (glag. prid. radni) 22 : -ao 4 (2 puta u stihovima radi broja slogova, 2 puta u prozi); *godī* 11 : *godir* 5; *grob* 6 : *greb* 2; *imīti* 21 : *imati* 19 : *jīmiti* (graf. *gīmiti*) 3; *istorija* 4 : *historija* 5; *izgubiti* 5 : *zgubiti* 10¹⁴; *jih* (graf. *gih*) 75: *ih* 5; *meč* 16 : *mač* 3; *more* (3. l. jd. prez.) 24 : *može* 2 (od toga 1 u rimi s *Bože*); *ner(e)* 39 : *nego* 5; *nesmirn-* 2 : *nesmern-* 2 (oba puta u rimi s *Olofern-*); *ver(n)-* 11 : *vir(n)-* 9 (od toga 3 u proznim dijelovima, 2 u rimi); *zg-* 54 : *sg-* 2 itd.

¹³ Na sličan način provedena je restitucija Marulićeva pravopisa u njegovim djelima na latinskom, samo što se tu postupak temeljio na znatnom broju sačuvanih latinskih autografa. Vidi Bratislav Lučin: *O ovom izdanju i o jeziku Marulićevih latinskih stihova*. – Marko Marulić: *Latinski stihovi*. Priredili i preveli Bratislav Lučin i Darko Novaković. Sabrana djela Marka Marulića. Knj. 15. Književni krug Split. Split, 2005. Str. 9–42.

¹⁴ Ovdje, dakako, ne računam *zgubiti* (s devet potvrda) u značenju “pogubiti”, “ubiti”.

3.2.3.1. Ako je djelo sačuvano samo u jednom rukopisu, valja prihvatiti onaj dubletni lik potvrđen u *Juditi* koji se pojavljuje u tom rukopisu.

3.2.3.2. Ako je djelo sačuvano u više rukopisa, a u njima se pojavljuju razni dubletni likovi, treba li se pri uspostavi teksta prikloniti onomu liku za koji u *Juditi* ima više potvrda? Načelno treba, ali uzimajući u obzir:

a) Unutarnji kontekst (smisao, metar, srok). Valja odabrati inačicu koja bolje udovoljava danom kontekstu. Npr.:

Ostavi zlu volju, pozri na verni puk (*Moliva suprotiva Turkom*, 3)

(Rukopisi: uerni **R**, uirni **V**)

Biram lekciju **R** jer u *Juditi* postoji šest potvrda za pridjev *vern-*, a samo jedna za *virni*, i to u rimi s *pirni*. Dodajem da u ovoj pjesmi **R** još ima i *nevernu* (129), *veran* (158), a **V** ima *nevirnu*, *viran*. Dakle oba su rukopisa unutar sebe dosljedna, ali **R** pritom odražava Marulićev izbor u *Juditi*. Iz toga zaključujem da je **R** u ovom slučaju pouzdaniji svjedok.

Nis' ništar izgubil, pokol si škapulal (*Utihā nesriće*, 278)

(Rukopisi: zgubil **R**, izgubil **V**)

Biram lekciju **V**, da se sačuva dvanaesterac; u **R** stih je jedanaesterac.

b) Vanjski kontekst. Kao pomoćno sredstvo u izboru mogu se, *faute de mieux*, uzeti i izvantekstualni, kodikološki podaci. Moglo bi se načelno kazati da prednost treba dati rukopisu koji je bliže Marulićevu prostoru i vremenu (kao što je **R**) – ako se tomu ne protivi unutarnji kontekst (smisao, metar, srok). No treba naglasiti da je u takvim odlukama potreban velik oprez: isti prepisivač zna biti u jednoj kategoriji pouzdaniji, a u drugoj manje pouzdan. Osim toga u Marulićevoj tekstnoj tradiciji već je potvrđena pojava da mlađi rukopisi nisu nužno i manje pouzdani (*recentiores non deteriores*).¹⁵ Primjer za stariji rukopis:

---

¹⁵ Bratislav Lučin: *Prinosi tekstu i tumačenju Marulićeve "Suzane"*. – "Colloquia Maruliana", XII, str. 146–162; Split, 2003 (str. 157–158). Isti: *Nekoliko prinosa tekstu hrvatskih pjesama Marka Marulića*. – "Colloquia Maruliana", XIII, str. 219–228; Split, 2004 (str. 225–227).

U kom iz greba van usta Karst propeti (*Od uskar-
snutja Gospodinova*, 2)

(Rukopisi: greba **R**, groba **V, L**)

(*Judita*: grob 6 : greb 2)

Varijantne lekcije ovdje su adijaforične (tj. nerazlikovne, jednako prihvatljive). U uspostavljeni tekst može ući i *greba* i *groba*. Ipak, sklon sam odabrati stariji rukopis jer se, prema mojem uvidu, u ortografiji i leksiku višekratno pokazao pouzdanijim od mlađih (što nipošto ne znači da je **R** uvijek i u svemu bolji).

3.2.4. *Judita* ne nudi potvrde za sve riječi. Kako postupati s riječima koje se ne nalaze u *Juditi*?

3.2.4.1. Treba slijediti opća načela koliko su poznata iz *Judite*, tj. uspostaviti način pisanja (fonološki odnosno morfološki) potvrđen u *Juditi*, makar dotične riječi u njoj nema. Npr. *Judita* uvijek ima: *z d-* (npr.: *z ditcom*, *z dužbom*, *z dobitjem*), nikad *s d-*; uvijek *isp-* (npr. *ispuni*, *isprosim*), nikad *izp-*; uvijek *odk-* (npr. *odkla*, *odkide*, *odkol*), nikad *otk-*; uvijek *-dši* (glag. pril. proš.), nikad *-dči*. Npr.:

Ako s' kriv, isprav' se, Boga hval' ako s' prav! (*Utiha nesriće*, 118)

(Rukopis: izprause **V**)

Prihvaćam Jagićevu emendaciju *isprav' se* (SPH I), jer *Judita* sadrži šest potvrda za *isp-* (od *iz+p*), a nijednu za *izp-*.

Prišadši rekoše: "Gdi je ta poganin (*Svarh muke Isukarstove*, 431)

(Rukopis: Prasadci **V**)

Vidi i 3.2.2, prvi primjer.

3.2.4.2. Ako nije moguće utvrditi načela iz 3.2.4.1., treba postupati prema onome što sugerira unutarnji ili vanjski kontekst; v. 3.2.3.2, a), b). Ako ni to nije moguće, treba ostaviti rukopisnu lekciju ili, ako je poremećen smisao, uvesti konjunkturu emendaciju.¹⁶

¹⁶ Priređujući tekst za ovo izdanje, načinio sam kritički aparat s varijantnim lekcijama u rukopisima; zbog naravi edicije taj aparat ovdje nije moguće

3.2.5. Pri uspostavi Marulićevih tekstova korisnima se pokazuju i metričke pravilnosti u *Juditi*. Naime metričke se figure u prvotisku epa pojavljuju tako dosljedno da ih valja smatrati pouzdanim znakom autorskih preferencija.¹⁷

3.2.5.1. Povratna zamjenica uvijek se piše u punom obliku se, a ne u elidiranom s'. Kad mu je zbog broja slogova to e prekomjerno, Marulić se služi sinalefom. Npr.: *Na njih se obziruci uzmitahu batom* (I, 186). Dakako, postoje brojni slučajevi kad se i sljedeći vokal ostaju u dva zasebna sloga, tj. sinalefa nije potrebna. Npr.: *I ki se uzvodi u višu oholast* (I, 31).

3.2.5.2. Kad se u *Juditi* pojavi s', onda je uvijek posrijedi elidirani lik 2. l. jd. prez. glag. *biti* (*si > s'*). Npr.: *Da ti s' nadasve svet, istinni Bože moj* (I, 13). Elidirani oblik s' javlja se i ispred vokala; Marulić ovdje sinalefu ne prihvaća. Npr.: *Ti s' on ki da kripost svakomu dilu nje* (I, 5). Dakako, postoje brojni slučajevi u kojima *si* ostaje neokrnjeno (i pred vokalom i pred konsonantom) jer se potreban broj slogova postiže bez elizije. Npr.: *Ti daješ slatko pet, vernim si ti pokoj* (I, 14).

3.2.5.3. Metrički tretman nenaglašenog 3. l. jd. prez. glag. *biti* (*je*) isti je kao i za *se* (vidi 3.2.5.1). Npr. *je* u sinalefi: *Da evo sve ovoj, ča je u našoj nadi* (II, 61); sinalefa nije potrebna: *Pak se je obratit k Bogu svom, i Bog njih* (II, 297). U *Juditi* dakle ne postoji elidirani oblik j'.

3.2.5.4. Neka osobna imena i glagolske oblike u *Juditi* treba u nekim stihovima čitati sa sinizesom (što se u prvotisku ne bilježi). Tako npr.:

Ocho gnega obrou / Betuliafe zuafce (III, 32; *Betulia* treba čitati trosložno)

---

objaviti. Izdanja barem nekih tekstova s aparatom namjeravam objaviti na drugom mjestu. Usp. zasad Marko Marulić: *Prikazan'je historije svetoga Panuncija i Utiha nesriće*. Priredio Bratislav Lučin. – "Colloquia Maruliana", XXVI, str. 35–72; Split, 2017.

¹⁷ Metričke figure definiraju se kao postupci kojima se regulira broj slogova u stihu. To su sinalefa, dijalefa; sinizesa, dijereza. Po načelu regulacije broja slogova srodne su im elizija i sinkopa, iako one, strogo govoreći, ne pripadaju u metričke pojave nego u figure dikcije.

Eliachim ueli pop / od Ierofolime (VI, 145; *Eliachim* treba čitati trosložno)

Sabieni prachami / legofce u prahu (VI, 96; *sabieni* treba čitati trosložno)

Praksa u dosadašnjim izdanjima *Judite* varira: Jagić i Fra- ničević na tim mjestima, kako se čini, sinizesu uglavnom podra- zumijevaju, pa pišu *Betulija, Elijakim, sabijeni* (Jagić: *sab'jeni*) i sl.; Slamnig piše mješovito: *Eliakim* (sinizesa se podrazumije- va), *Betul'ja, sab'jeni* i sl. (sinkopa, zabilježena izostavnikom); Moguš: *Betulija, Eliakim* (sinizesa se podrazumijeva), *sabjeni* i sl. (sinkopa, bez izostavnika).

U svojoj transkripciji *Judite* uglavnom slijedim Moguševo rješenje: onime pišem u punom obliku (*Betulija, Elijakim*), a glagolske oblike sa sinkopom bez izostavnika (*sabjeni* i sl.).

3.2.5.5. *Judita* dakle uspostavlja ovakva pravila:

a) uvijek *se*, nikad *s'*

b) moguće je i *si* i *s'* (elizija uvijek kad to traži metrička re- gulacija; sinalefa nikad)

c) uvijek *je*, nikad *j'*

d) dvoslozi *ija, ije* po potrebi se čitaju jednosložno

U rukopisima pak Marulićevih stihova često se nailazi na odstupanja od tih metričkih postupaka; takva odstupanja tre- ba pripisati nepažnji prepisivača, odnosno njihovu drugačijem metričkom osjećaju, a ne autorskoj nedosljednosti. Stoga su na takvim mjestima opravdana ovakva rješenja:

a) Uspostava *se* u sinalefi (umjesto elidiranoga *s'*):

Jer prez tebe ovdi kako ću se obiknut? (*Suzana*, 487)

(Rukopisi: chachochius obichnut **R**, kachochius' obichnut **V**)

b) Odabir (odnosno uspostava) elidiranoga *s'* pred konso- nantom

Da milosardan *s'* ti, zato te molimo (*Molitva suprotiva Turkom*, 54)

(Rukopisi: da milosardan fī tÿ **R**, da milosardanf ti **V**)

Odabir (odnosno uspostava) elidiranoga *s'* pred vokalom (umjesto *si* u sinalefi):

Izneo s' od bluda nas tere od djavljih ruk (*Molitva suprotiva Turkom*, 157)

(Rukopisi: Izneosi od bluda **R**, Iznesi od bluda **V**)

c) Uspostava je u sinalefi (umjesto elidiranoga j'):

Nerazuman je i kriv ki, sobom ne razmah (*Stumačen'je Kata*, 183)

(Rukopis: Nerazumany' i chriu **V**)

d) Transkripcija dvosloga *ija, ije* kao u *Juditi* (v. 3.2.5.4); u glagolskim oblicima sinkopa gdje je potrebna zbog stiha:

Jâ ručat kako vo kad je palicom bjen; / Ne bi dovolje to, ne biše još ubjen. (*Poklad i Korizma*, 91–92)

(Rukopis: bien, ubien **K**)

3.2.6. Ostali priređivački postupci

3.2.6.1. Iz tehničkih razloga Marulićeve prozne marginalne bilješke u *Juditi* ovdje se tiskaju na dnu stranice, a ne na marginama uz dotične stihove (kako je u prvotisku). Mjesto na koje se marginalna bilješka odnosi označeno je zvjezdicom na kraju stiha.

3.2.6.2. Dio teksta koji u rukopisu nedostaje, ali se može rekonstruirati, daje se u uglatim zagradama. Npr.: *I [ki] gori ustane, hoće potlačen bit* (*Stumačen'je Kata*, 204)

3.2.6.3. Nadslovci se bilježe samo u onim riječima i oblicima u kojima je to nužno radi lakšega razumijevanja teksta. Oni nemaju akcenatsku, nego razlikovnu vrijednost, tj. služe ukidanju homografije. Tako se npr. razlikuje: *bi* (2. ili 3. l. jd. kond. prez. glag. *biti*): *bī* (2. ili 3. l. jd. aor. i impf. glag. *biti*); *ja* (zam.) : *jâ* (2. ili 3. l. jd. aor. glag. *jati* = *uzeti, početi*: *uze, poče*); *li* (čest.) : *lī* (prij. *ipak, baš, doista, sveudilj*); *mu* (nenagl. D jd. zam. *ja*) : *mû* (A jd. ž. r. posv. zam. *moj*: *moju*); *ni* (vez.) : *nī* (3. l. jd. zanijezanog prez. glag. *biti*: *nije*); *put* (= *staza, cesta*) : *pût* (*tijelo, putenost*); *se* (povr. zam.) : *sê* (G jd. ž. r. pokaz. zam. *sa* = *ova*: *ove*), itd.

Primjeri: *Ako li lī ne mož', raduj se da si prav* (*Utihā nesriće*, 34); *Ako nī pri tebi ni skupost ostala* (*Utihā nesriće*, 206); *Ne boj se samo pût ki t' more posići* (*Utihā nesriće*, 37).

3.2.6.4. Jedini rukopis *Stumačen'ja Kata* (V) sadrži početne riječi latinskih distiha što ih Marulić prenosi u hrvatske četverostihe. Ne zna se koji je bio Marulićev latinski predložak, pa su ti latinski ulomci ovdje usklađeni s Marulićevim latinskim pravopisom kako nam je poznat iz autografa.¹⁸

3.2.6.5. U nekoliko slučajeva poznat je točan predložak iz kojeg je Marulić prevodio. Uvid u te predloške kao i u rukopise Marulićevih prijevoda ponukali su me na odluku da donekle izmijenim dosad uvriježene naslove dvaju djela: *Prikazan'je historije Svetoga Panuncija* (umj. *Panucija*); *Od uskarsnutja Gospodinova* (umj. *Od uskarsa Isusova*). Naslove Marulićevih predložaka za ta dva teksta vjerno prenosi **R**.¹⁹

4. O POPRATNIM TEKSTOVIMA

4.1. Bilješke na dnu stranice imaju višestruku svrhu: u njima se objašnjavaju mjesta u Marulićevu tekstu koja je teže razumjeti i uz uporabu *Rječnika*; daju se osnovni povijesni ili književnopovijesni podaci; identificiraju se citati i eksplicitne aluzije; donosi se hrvatski prijevod inojezičnih riječi, izraza ili rečenica u Marulićevu tekstu.

4.2. *Rječnik* je za ovo izdanje također bilo potrebno načiniti nanovo, uz provjeru kontekstualnih značenja pojedinih leksema. Pri njegovu sastavljanju najviše sam zagledao u veliki povijesni *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, Zagreb, 1880–1976); od znatne pomoći bio mi je i *Rječnik Marulićeve "Judite"* Milana Mogušša (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2001).

B. L.

---

¹⁸ Bratislav Lučin, v. dj. nav. u bilj. 13.

¹⁹ Ovdje iznesena načela priređivanja potanko su prikazana u radu Bratislava Lučina: *Prema kritičkom izdanju Marulićevih hrvatskih stihova: Judita kao orijentir*. – "Colloquia Maruliana", XXVI, str. 5–34; Split, 2017.